



עלון שבועי מבית "בני אמונים"

וכל מאמינים

218

פורים

תשע"ח

פניני אמן ותפילה במגילת אסתר

מאוצרות אמונים

המבקשים לפגוע בנו ביום החמור, עוד בטרם נספיק להתפלל תפילה זו.

אורה זו תורה, מגילת אסתר עמ' רלח

אין 'חבשו' מתיר את עצמו ואת עמו

"בְּיָלִילָהּ הַהוּא נִדְּדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" (א)

בפסוק זה נפתח חיבור השתלשלות הצלתו הפלאית של מרדכי מידי המון שביקש לחלואו על העץ. ויש להבין מפני מה נחוצה הייתה התרחשות זו, הלא די היה בכך שתספר אסתר לאחשוורוש כי המון מבקש להשמיד את עמה, כדי שיתלו את המון, ככתוב (להלן ח ז): "וְאֵתוּ תָלוּ עַל הָעֵץ עַל אֲשֶׁר שָׁלַח יְדוֹ בְּיָהּדִים".

פירש רבנו יהונתן אייבשיץ:

ישועתם של ישראל נבעה מכוח תפילתו של מרדכי (ראה מגילת יד א). אלא שכל זמן שחברו של המון הייתה מונפת על ראשו התקשה מרדכי לפעול בעבורם, שהרי 'אין חבשו מתיר עצמו מבית האסורים' (ברכות ט ב), וכל זמן שמידת הדין מתוחה עליו אינו יכול לפעול בעבור זולתו. לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא את הצלתו האישית, ולאחר שיצא מכלל 'חבשו' יכול היה לפעול בתפילתו אף להצלתם של כלל ישראל.

בכך נבין את סיבת שובו של מרדכי לשקו ולתעניתו מיד אחר שניצל מהמון (ראה רש"י להלן פסוק יב), משום שידע כי דווקא לאחר שנושע קרובה תפילתו על עמו להתקבל.

ביסוד זה השתמש אף האלשיך הקדוש כדי לבאר את הסיבה שהקדימה אסתר את בקשתה על עצמה לבקשתה על עמה, ככתוב (להלן ז א): "תִּנְתֵּן לִי נַפְשִׁי בְּשִׂאֲלִי - וְעַמִּי בְּבִקְשָׁתִי", משום שידעה כי כדי שתפילתה על עמה תתקבל, עליה לצאת תחילה מגדר 'חבשו', ורק אחר כך תוכל לבקש על אחרים.

אלשיך: אסתר ז א; "עירות דבש" ח"ב דרוש ט

עצות להינצל ממחשבות זרות בתפילה

"וּבִבְבֹּאָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עַם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה" (ט ב)

מעשה באדם שבא לפני רבנו הגר"א וביקש כי ייתן לו עצה שבאמצעותה יוכל להינצל ממחשבות זרות האופפות אותו במהלך התפילה. השיבו הגר"א כי יתפלל מתוך הסידור והוסיף כי עצה זו נרמזה בפסוק שלפנינו: "וּבִבְבֹּאָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" - מלכו של עולם, "אָמַר עַם הַסֵּפֶר" - אם יאמר תפילתו מתוך הספר, אזי מובטח לו כי: "יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה".

אבני שלמה: פ"ט ס"ג הע"ב

עצה נוספת לעניין זה נתן האדמו"ר רבי שלמה מרדומסקי והיא ללמוד קודם התפילה. אף להביא רמז מפסוק זה: "וּבִבְבֹּאָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" - לבית הכנסת, "אָמַר עַם הַסֵּפֶר" - אם יקדים ללמוד מיד עם בואו, מובטח לו כי: "יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה".

תפארת שלמה, רמזי פורים

חשש המון פן יספיק מרדכי לקרוא קריאת שמע ולסמוך את ברכת ג'אל ישראל' לתפילת שמונה עשרה עם הנץ החמה, ובכך לא יוכל להזיקו. כמבואר בגמרא (ברכות ט ב), כי "כל הסומך גאולה לתפילה [עם הנץ החמה] (תוספות שם ד"ה כל) אינו ניזוק כל היום כולו", על כן ביקש להשכים ולהורגו בטרם יספיק לקרוא קריאת שמע.

"עירות דבש" ח"א דרוש ז

יש שהוסיפו ופירשו, כי על כן מבקשים אנו בכל בוקר: "ותננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים...", מפני מה עלינו לבקש: "ובכל יום", הלא אנו מבקשים על כך בכל בוקר מחדש? אלא, מתפללים אנו כנגד אותם מזיקים

רמזי אמן
במגילת אסתר

רזי אמונים

אמן בימי מרדכי ואסתר

"וַיְהִי אֲמֵן אֵת הַדָּסָה הַיָּא אֶסְתֵּר בַּת דָּדוֹ פִּי אֵין לָהּ אָב וְאָם" (ז ב)

ידועים הם דברי הרמ"א (או"ח קכד ז): "וילמד בני הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן, יש לו חלק לעולם הבא", והוא על פי דברי הגמרא בסנהדרין (ק"ב): "קטן מאימתי בא לעולם הבא... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן". כך דרש רבי אליהו הכהן מאיזמיר בעל 'שבט מוסר' את הכתוב שלפנינו: כיוון שאסתר, היא הדסה, "אין לה אב ואם" שילמדו לענות אמן, ובכך תזכה לחיי עולם הבא, לפיכך: "וַיְהִי אֲמֵן אֵת הַדָּסָה" - מרדכי דאג לחנכה מקטנותה לענות אמן.

מנחת אליהו פרק לב

אפשר שמשום כך: "וַיְהִי אֵת הַדָּסָה נִשְׁאֵת חֵן בְּעֵינֵי כָל רָאִיָּה" (להלן פס' טו), שכן ענייית אמן גורמת לנשיאות חן. וכפי שדרשו קדמונים מראשי התיבות הפותחות את הפסוק (בראשית יג א): "אֵם נָא מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ" - 'אמן'.

עוד נוסיף ונאמר כי ההקפדה על ענייית 'אמן' המרומזת בפסוק זה, היא שעמדה לישראל להיגאל בימי מרדכי ואסתר. ולכן רמזו חז"ל באומרים (תק"ז מ א): "כל העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" - רמז לשבעים שנות גלות בית ראשון, תקופת מרדכי ואסתר, שנגאלו מהן בזכות ענייית אמן.

רא"א קנופולר, קובץ המאור שנה סט קובץ 1

הדרך להקיש על שערי הרחמים

"אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשׁן הַבִּירָה וְשֵׁמוֹ מֶרְדֳּכִי בֶן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי" (ב ה)

"בן יאיר" - בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו, 'בן שמעי' - בן ששמע א-ל תפלתו, 'בן קיש' - שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו" (מגילה יב ב).

כיצד 'מקישים' על שערי הרחמים?

פירש רבנו הגר"א: המרחם על זולתו ופותח דלתו לבו לפניו, אף לפניו נפתחים שערי רחמים משמים, שהרי "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה ח ב).

אבני אליהו על סידור התפילה, ברכת השיבו

נתינת אפר על ספר התורה

"וּמֶרְדֳּכִי יָדַע אֵת כָּל אֲשֶׁר נִעְשָׂה וַיִּקְרַע מֶרְדֳּכִי אֵת בְּגָדָיו וַיִּלְבֹּשׁ שָׂק וְאַפֶּר" (ד א)

כתב רבנו הרמב"ם (תעניות ד א): "בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה. מוציאין את התיבה לרחובה של עיר... ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע לבם". ותמה ה'כסף משנה': נתינת האפר על גבי התיבה התפרשה במשנה (תענית טו א), אך מהיכן למד הרמב"ם שיש לתת אותו אף על גבי ספר התורה?

כאשר נשאל על כך הצדיק רבי זלמלה מוילנא, השיב מיד כי יש בידו מקור נפלא לדברי הרמב"ם מהמובא ב'תרגום שני' לפנינו: בשעה שנכתבה גזירת המן, הובילו את ארון הקודש לשערי שושן והוציאו ממנו את ספר התורה, כשהוא כרוך בשק ומפולש באפר. הרי מפורש בדברי התרגום כי בשעת צרה מניחים אפר אף על ספר התורה.

תולדות אדם' ח"ב פ"א

המתפלל על חברו נענה תחילה

"לֹא קָנוֹס אֵת כָּל הַיְּהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשׁן וְצֻמוֹן עָלֵי... גַּם אֲנִי וְנִעְרָתִי אֲצֹם כֵּן" (ד טז)

ביאר רבי יצחק אליהו לנדא המגיד מוילנא:

אמרה אסתר למרדכי: "אם כל היהודים יצומו עליי ויתפללו למעני, ואף אני אצום כן ואתפלל למענם, בוודאי ניושע כולנו במהרה. שהרי אמרו בגמרא (בי"ק צב א): "כל המבקש רחמים על חבריו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה".

כ'פלים לתושיה'

הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום

"וּבִבְבֹּאָה לִמְלֶכֶךְ וַיִּתְּלוּ אֵת מֶרְדֳּכִי עָלָיו" (ה יד)

"וַיִּחַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ שֶׁבִּזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע יִתְּלָה אֶת מֶרְדֳּכִי" (י"ק"ש אסתר תתרטו).

ביאר רבנו יהונתן אייבשיץ:

"יסוד ושורש העבודה"

ביום ב' י"ח באדר יחול יומא דהילולא של הגה"ק רבי אלכסנדר זיסקינד מהורודנא זי"ע בעל 'יסוד ושורש העבודה'. בספרו הנודע הרבה בתיאור שבחה ומעלתה של ענייית אמן בכוונה, וכך כתב בעניין אמירת ברכות השחר בחברותא:

"ברכות השחר, מ'הנותן לשכני בניה' עד 'הגומל חסדים', טוב לסדרם בבית הכנסת עם שאר התפילה כדי שיענו אחרים אמן אחר ברכותיו. כי מה מאוד גדולה מעלת הברכה כשעונים אחרים אמן, כדברי הזהור הקדוש (עקב רעא א)... על כן מן הנכון שיהיה האדם להשמיע ברכותיו כל מה דאפשר בפני אחרים, כדי שיענו אמן אחר הברכה".

ברכות השחר. בקול, כוונה, בחברותא!



ליקוט בעניין מעלת התפילה בימי הפורים

תפילת מרדכי - בימים ההם ובזמן הזה

בימים ההם ובזמן הזה הייתה עבודת התפילה חלק מהותי מיום הפורים. במגילת אסתר כמו במדרשים הרבים שנכתבו עליה, שזורה התפילה כחוט השני המקשר בין כלל הניסים שנעשו לישראל באותה שעה. אף מרדכי הצדיק מכוונה בגמרא (מגילה יב ב): "בן יאיר - בן שאיר עיניהם של ישראל בתפלתו, 'בן שמעי' - בן ששמע א-ל תפלתו, 'בן קיש' - שהקיש על שעירי רחמים ונפתחו לו".

כך אף מתואר במדרש (אסתר ז יא): "באותה שעה [שנגזרה גזירת המן] רץ אליהו זכור לטוב בבהלה... ואמר לו למשה... מה תענה על הצרה הזאת... אמר לו משה: 'כלום יש אדם כשר באותו הדור?' אמר לו: 'יש, ושמך מרדכי', אמר לו: 'לך והודיעו כדו שיעמוד הוא משם בתפילה, ואני - מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקדוש ברוך הוא'".

מאז ועד עצם היום הזה נודעה סגולתה הגדולה של התפילה ביום הפורים, אשר צדיקים וחסידים שהכירו במעלתה אף פעלו ישועות וחסידים רבות בזכותה. במאמר שלפנינו ליקטנו אמרות ופנינים מתוך דברי רבותינו על אודותיה, ויהי רצון שיפעל הדבר להתעוררות וימלא ה' כל משאלות ליבנו לטובה.

להשכים בבוקר

בספר הקדום 'נוהג כצאן יוסף' (פורים א) הביא כי בפרנקפורט נהגו להשכים ביום הפורים בשחייתם כדי לסיים את פרקי התהילים של אותו היום קודם הנץ החמה. והביא (וכן באליה רבה' או"ח תוס' ג) כי יום הפורים הוא אחד מחמשת הימים שמשכימים בהם לתפילה. [ימים אלו נרמזים בפסוק: 'וַיִּשְׁכַּם אֲבִרְהָם בִּבְקָר' (בראשית יט כז) - 'אברהם' סופי תיבות: הושענא, ט' באב, יום כיפור, ראש השנה, פורים].

בספר 'סגולות ישראל' (מערכת פ אות ז) הביא: "קבלתי מגדול אחד ז"ל שסגולה פורים להשכים בבוקר ולהרבות בתפילה ובבקשה לפני השם יתברך על כל דבר. הן בני חיי ממוזני, והן על שאר דברים ועל כל קרובי, כי באותו היום הוא עת רצון מאוד, וכל העולמות המה בשמחה וברצון... וכן הוא מקובל מפי גדולי הצדיקים ז"ע...".

מה שאלתך וינתן לך

גדולי החסידות כתבו כי לתפילה ביום הפורים יש ערך מיוחד, וביד כל אדם לפעול באמצעותה ישועות גדולות. ואף סמכו לדבר את לשון הירושלמי (מגילה א ד): "אין מדקדקין במצות פורים אלא כל מי שהוא פושט את ידו ליטול נותנין לו", וביארו כי הקדוש ברוך הוא מקיים כביכול את מצוות מתנות לאביינים ביום הפורים, וכפי שנפסק כי "כל הפושט יד נותנים לו", כך הוא עונה לכל המבקש בכל העניינים (חידושי הרי"ם עה"ת עניני פורים; קובץ 'תפארת ישראל' ג, עמ' 5).

הרה"ק בעל 'שם משמאל' מסוכטשוב (שמות, מאמרי פורים עמ' קצו) ביאר: בכל שנה ביום הפורים מתעורר רושם הנס שהיה בימי מרדכי ואסתר, ואז ביד כל יהודי לבקש מהקדוש ברוך הוא על כל דבר.

עוד ביאר ה'שפתי צדיק' מפליץ: 'דברי הצומות וזעקתם' של מרדכי ואסתר, פעלו שיתקבלו כל תפילות שיתפללו ישראל ביום הזה בכל הדורות. וכפי שהמן נבעת' בפורים (אסתר ז ו), כך כל הסטרא אחרא נבעתים ביום הזה ונמנעים מלקטרג על תפילות ישראל, ('שפתי צדיק' ח"ב, פורים אות לט).

וכן כתב בספר 'נדבת פי' להרה"ק רבי יצחק אייזיק מקומרנא ('מותר שקלים'): 'קייבלנו שבמימי הפורים עולות כל תפילות ישראל למקום הגבוה ביותר בלא מעכבים. קיבלתי זאת בלחשה ונעשיתי 'הולך רכיל' וגיליתי זאת לכל מתוך אהבת ישראל'.

מרב הגר"ז מבריסק הביא בזה את דברי הרמב"ם במניין המצוות: "וצו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לישועתנו כדי לברכו ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה (דברים יז): 'כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִיבִים אֵלָיו פֶּה אֶלְקֵינוּ בְּכָל קֶרְאָנוּ אֵלָיו'".

וביאר הגר"ז כי לכך רמז אף הפייטן בפיט 'שושנת יעקב': "תשועתם היית לנצח ותקוותם בכל דור ודור, להודיע שכל קוץ לא יבשו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך", והיינו כי נס פורים מודיע לדורות הבאים כי המקווים והמתפללים לה' תישמע תפילתם ('פניני רבנו הגר"ז' עמ' פד).

להתפלל בכל הלב

ב'שם משמאל' (שם) הוסיף תנאי לתפילה זו: כפי שבמימי מרדכי ואסתר התפללו ישראל בכל ליבם, כך בזמן הזה; אם התפילה לא תהיה 'מן השפה ולחוץ' אלא בחשק וברצון נמרץ, אזי תעשה פירות ותפעל ישועות.

בעל 'נתיבות שלום' מסלונים הביא על כך את לשון הכתוב (תהלים סט ד): "וְאֵינִי תַפְלִי לֵךְ ה' יֵת רָצוֹן... עֲנֵנִי בְּאֶמֶת יְשׁוּעָה", בעת רצון כיום הפורים, שבו עומד הקדוש ברוך הוא ואומר לכל יהודי: 'מה שאלתך וינתן לך', ואז על היהודי לבקש: 'ענני באמת יעקב', כי בעת רצון שכזו צריך לדעת על מה לבקש: לא על דברי הבאי, אלא על ישועה אמיתית ('נתיבות שלום' עמ' נח).

ישועה מתוך שמחה

במחזור ויטרי (סי' תסה ד"ה ליל) חרו: "פורים שכל אדם מאריך בסעודתו, ומן השמים ימלאו שאילתו". ובספר 'דברי שמואל' לר"ש מסלונים (דף קל ב) הביא מעשה ברבי נפתלי הגדול. פעם אחת שלח אליו המלך שיתפלל בעדו על עניני דחוק שהיה זקוק בו לישועה גדולה. היה זה ביום הפורים, והשלוחים ראו שרבי נפתלי מתפלל תוך שהוא אוכל, שותה ושמה, ונפלא הדבר בעיניהם.

לאחר שנושע אמר לו המלך: "בטוח אני כי ישועתי באה בזכות תפילתך, אך מתפלא אנוכי מדוע אכלת ושתית בעת צרתך?" השיבו רבי נפתלי: "כך היא הנהגת התפילה המיוחדת ביום הפורים. אנו אוכלים, שותים ושמחים במצוות ה', וכשם שאנו עושים רצונו כך הוא עושה רצונו וממלא בקשתנו".

התפילה שקטלה את הרודן

ימים. את דבריו סיים רבי יצחק בקריאה שבקעה מקירות ליבו: "אחיי היקרים, הבה נעמוד ונתפלל כי כשם שעשה ה' יתברך ניסים לאבותינו והצילנו מידי המן הרשע, כך יעשה עמנו ניסים ויצילנו מידי ה'המנים' העומדים בכל יום לבלותנו ולהשמידנו".

הקריאה נפלה על אזניים כרויות. ליבם השבור של האסירים היהודים לא התקשה להיפתח, ושוב נישא קול התפילה ברחבי המחנה. תפילתם של יהודים דוויים הנתונים בגלות רעה ואכזרית.

רק אחד מבין היהודים במקום לא הצטרף לתפילה הנרגשת. היה זה אייזיק, מהמבוגרים שבין האסירים. האיש שימש עד למעצרו בתפקיד בכיר, והוא התקשה לשאת את ההשפלה הרבה שהייתה כרוכה בכליאתו במחנה. כאשר שמע אייזיק את רבי יצחק המעודד את חבריו ומתפלל עמם, לא יכול היה לשתוק יותר. הוא התפרץ לעברו בכעס ואמר: "מה לכם להתפלל? הלא סטלין הוא השליט הכול יכול. אם הוא גמר אומר להשמידנו, מי יוכל לעמוד מולו...?"

רבי יצחק ניסה להרגיעו תוך שהוא מסביר לו בנחת כי אם ניצלנו מידי המן הרשע בחסדי שמים, בוודאי נוכל להינצל אף מידי של סטלין הרשע, אלא שאיזיק השבור לא הסכים לקבל זאת: "מי הוא המן ליד סטלין הגדול?", טען בנחישות ומיהר להיעתר בצריפו.

רבי יצחק והיהודים שסבבוהו, נדו לאיזיק ברחמים והמשיכו בתפילתם. השעה הייתה שש בבוקר שלמחרת, כאשר חש רבי יצחק משיכה עזה בידו. הוא פקח את עיניו והבחין ב... אייזיק! הלה עמד מולו נרעד ואחוז התרגשות: "רבי יצחק", הוא כמעט זעק, "תפילתך התקבלה! בדקות האחרונות שמעתי את השומרים מתלחשים ביניהם כי סטלין לקה אמש בשבץ והוא שוכב בלא הכרה כשהוא משותק בכל גופו".

עד מהרה פטטה הידיעה ברחבי המחנה וגרמה להתרגשות אדירה. בקושי הצליחו האסירים לכלוא את שמחתם לאידו של דורש רעתם.

רבי יצחק והיהודים שעמו מיהרו והתכנסו שוב לתפילה חרישית, כשהמטרה הייתה ברורה; להמשיך ולהתפלל עד הישועה השלימה.

וכן, בימים שלאחר מכן הלך מצבו של הרודן והתדרדר, עד שביום חמישי י"ח באדר כבר נודעה עובדת מותו לכול. עידן שלטונו של סטלין תם.

אייזיק וקומוהו היהודים הרחוקים ביותר מבין האסירים, לא יכלו להתעלם יותר מהנס שהתרחש מול עיניהם, ועל אף שתהום רוחנית פעורה הייתה מאז ומתמיד בינם לבין רבי יצחק, הפעם הם נגשו אליו בהתרגשות ולחצו את ידו בחום.

"להודיע שכל קוץ לא יבשו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך".

10 מתוך האור' מגילת אסתר עמ' 655